

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.6+341.1+340.5+504

Володимир УБЕРМАН

кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії формування та регулювання якості вод, Науково-дослідна установа «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем» Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, вул. Бакуліна, 6, м. Харків, Україна, 61166

ORCID: 0000-0002-2807-7937

Людмила ВАСЬКОВЕЦЬ

кандидат біологічних наук, професор, професор кафедри безпеки праці та навколишнього середовища, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», вул. Кирпичова, 2, м. Харків, Україна, 61002

ORCID: 0000-0002-7373-7113

DOI: 10.32782/LST/2023-2-3

Бібліографічний опис статті: Уберман, В., Васьковець, Л. (2023). Поняття «забруднення» у водному законодавстві України і ЄС та вимоги повоєнної екологічної безпеки. *Law. State. Technology*, 2, 16–24, doi: 10.32782/LST/2023-2-3

ПОНЯТТЯ «ЗАБРУДНЕННЯ» У ВОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ І ЄС ТА ВИМОГИ ПОВОЄННОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджуються базові еколого-правові поняття українського та європейського водних законодавств, які стосуються їх цільової водоохоронної спрямованості та інститутів регулювання скидання (емісії) хімічних речовин: «забруднення» (З) та «забруднюючі речовини» (ЗР). Метою статті є виявлення головних особливостей законодавчих визначень понять ЗР і З, їх зв'язку із загальноекологічними поняттями, можливостей зближення з відповідними визначеннями законодавства ЄС і врахування особливостей повоєнного часу. Вперше виявлено, що в українському водному законодавстві поняття ЗР має релятивний (відносний) характер, який вимагає спеціальних попередніх досліджень для визнання статусу речовини як ЗР. Зазначено, що поняття З порівняно з іншими українськими законодавствами та усіма європейськими визначеннями є значно звуженим через відсутність посилення на властивості, якість та можливий вплив води. Такі визначення ЗР і З перешкоджають правозастосовчій діяльності. Виявлено, що разом з важливими поняттєвими відмінностями від законодавства ЄС українське водне законодавство базується на застарілих еколого-політичних принципах регулювання скидання ЗР. Стверджується, що для гармонізації водного законодавства України і ЄС потрібні зміни української парадигми охорони вод від задоволення господарських потреб у напрямі екологічної якості, яка вимагає глибинних поняттєвих змін. Умови та вимоги повоєнного відновлення передбачають реформу регулювання промислового забруднення. Остання разом з переходом до європейських технік повинна враховувати ризики збільшення транскордонного надходження ЗР, збільшення попиту та обмеження пропозицій води кращої якості. Зроблено висновки що: чинні українські поняття ЗР і З вимагають змін у бік створення окремих змістовних визначень; зміни поняття З шляхом розширення спектра факторів впливу та зазначення про шкідливі властивості речовин.

Ключові слова: екологічне законодавство України, екологічне законодавство ЄС, забруднення води, скиди забруднювальних речовин, регулювання емісії, екологічна безпека.

Volodymyr UBERMAN

Ph. D. (Eng.), Leading Scientific Researcher at the Laboratory of Problems of Water Quality Formation and Regulation, Research Institution "Ukrainian Scientific and Research Institute of Environmental Problems" of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine, Bakulina str., 6, Kharkiv, Ukraine, 61166

ORCID: 0000-0002-2807-7937

Liudmyla VASKOVETS

Ph. D. (Biol.), Professor, Professor at the Department of Occupational and Environmental Safety, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kyrpychova str., 2, Kharkiv, Ukraine, 61002

ORCID: 0000-0002-7373-7113

DOI: 10.32782/LST/2023-2-3

To cite this article: Uberman, V., Vaskovets, L. (2023). Poniattia "zabrudnennia" u vodnomu zakonodavstvi Ukrainy i YeS ta vymohy povoiennoi ekolohichnoi bezpeky [The concept of "pollution" in the water legislation of Ukraine and the EU and requirements of post-war environmental security]. *Law. State. Technology*, 2, 16–24, doi: 10.32782/LST/2023-2-3

THE CONCEPT OF "POLLUTION" IN WATER LEGISLATION OF UKRAINE AND THE EU AND THE REQUIREMENTS OF POST-WAR ENVIRONMENTAL SECURITY

The basic environmental and legal concepts of "pollution" (P) and "polluting substances" (PS) in Ukrainian and European water legislation, which relate to their water protection orientation and legal institutions for regulating the discharges of chemical substances are studied. The purpose of the article is to identify the main features of the legislative definitions of the terms PS and P, to find connection with general environmental concepts, to assess the possibilities of approximation to the relevant definitions of the EU legislation taking into account demands in after-war period. Found that the Ukrainian concept of PS in water legislation has a relative character, which requires special preliminary investigation to recognize the status of a chemical substance as polluting one. Such definition of PS hinder effective water legislative enforcement activity. Revealed that together with important conceptual differences from the EU legislation, Ukrainian water legislation until now based on long outdated ecological and political principles for regulating the discharge of PS. Stated that the harmonization of water legislation of Ukraine and the EU needs changes in the Ukrainian paradigm of water protection. The conditions and requirements of post-war recovery provide for the reform of regulation of industrial pollution. Such reform, together with the transition to European techniques, should take into account the risks of increasing the cross-border flow of wastewater, and increasing demand and limiting the supply of better quality of water. Conclusions were made that: the current Ukrainian concepts of PS and P need changes in the direction of creating separate meaningful definitions, need change in concept of P by expanding the spectrum of influence (risk) factors and indicating the harmful properties of substances.

Key words: environmental legislation of Ukraine, environmental legislation of the EU, water pollution, pollutant discharges, emission regulation, environmental safety.

Актуальність проблеми. Термін «забруднення» (далі – З) (як дія) і пов'язаний з ним термін «забруднююча речовина» (далі – ЗР) належать до найбільш поширених в екологічному законодавстві України і ЄС, а відповідні дефініції чинять значний вплив на правовідносини в усіх сферах використання та охорони природних ресурсів, зокрема водних. У доктринальних документах екологічної політики України увага до забруднення займає провідні місця. За директивними документами екологічної безпеки України забруднення викидами в атмосферне повітря та скидами у водні об'єкти від промислових підприємств визначено пріоритетною проблемою. Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення (Концепція, 2019) визначає серед причин забруднення, зокрема, недосконалу систему видачі дозволів на спеціальне водокористування, до складу яких входять нормативи гранично допустимого скиду (скидання) ЗР. Реалізація Концепції передбачає гармонізацію українського законодавства про охорону навколишнього природного середовища із законодавством ЄС у сфері промислового забруднення, у тому числі з (Директива 2010/75/ЄС, 2010).

Найважливішим фактором актуальності проблеми максимальної уніфікації законодавчих визначень понять ЗР та З є потреби екологічної безпеки в умовах повоєнного відновлення (Проект Плану, 2022), а ключовою реформою

відновлення визначено регулювання промислового забруднення. Найбільш дієвим законодавчим інструментом такої реформи у випадку водного середовища слід вважати еколого-правовий підінститут регулювання скидання ЗР (далі – РСЗР), який входить до складу комплексного еколого-правового інституту оцінки та регулювання якості води водного законодавства (Уberman, Васьковець, 2020). Проблема, якої стосується дана стаття, полягає у визначенні сучасних особливостей понять ЗР та З українського водного законодавства, напрямів та засобів їх гармонізації з європейськими відповідниками, впливу на повоєнні можливості екологічної безпеки водних об'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняттєвий аналіз та дослідження базової термінології національного екологічного законодавства належать до традиційних напрямів наукової еколого-правової діяльності. Більшість результатів такої діяльності викладено у навчальних виданнях відомими вченими-правознавцями. Більш конкретні питання української термінології охорони вод від забруднення, які виникли у зв'язку з європейським екологічним законодавством, досліджувалися представниками харківської школи екологічного права, наприклад (Черкашина, Виставна, 2013). Сучасний етап уваги до поняттєвого аналізу визначень стимулюється останніми законодавчими актами, спрямованими на швидке і без-

посереднє впровадження вимог європейського екологічного законодавства. У цьому зв'язку показовим є парламентський розгляд Проекту закону № 6004-д (Проект, 2023), пов'язаному з імплементацією Україною Директиви 2010/75/ЄС. Зауваження до термінологічного апарату зазначеного законопроекту підтверджують вихідне положення даної статті щодо недоліків специфічних середовищних особливостей українських понять ЗР та З (Словник, 2005), а також про необхідність зближення визначень цих термінів для довілля в цілому.

Мета дослідження є виявлення головних особливостей законодавчих визначень понять «забруднюючі речовини» та «забруднення» українського водного законодавства, їх зв'язку із загальноекологічними поняттями та можливостей зближення з відповідними визначеннями законодавства ЄС. Підлягає розгляду загальна оцінка відповідності зазначених понять вимогам та умовам повоєнного відновлення українського механізму РСЗР, визначення напрямів посилення правового впливу на водоохоронну діяльність та потреб у змінах водного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі в українському екологічному законодавстві замість прикметника «забруднювальна» закріпилося використання мовно некоректного прикметника «забруднююча». У загальновизнаному в українській юридичній діяльності мовознавчому джерелі (Словник, 2005) слів «забруднююча», «забрудник» та словосполучення «забруднююча речовина» не існує. Тоді як слова «забруднювач» та «забруднювальна речовина» цілком адекватні за значеннями предмета даної статті (Словник, 2005, с. 377). Такі тлумачення дають підстави вважати, що слово «забруднююча» є застарілою калькою російськомовного терміну. Нижче задля наукових цілей та збереження автентичності текстів законодавства українські та кальковані терміни змістовно ототожнюються.

У Водному кодексі України (далі – ВКУ) поняття «забруднююча речовина» (ЗР) і «забруднення» (З) співвідносяться як сутність і явище (Водний кодекс, 2022, ст. 1). Із загальноекологічної точки зору зазначені терміни ЗР та З стосуються, головним чином, трьох природних середовищ: води, атмосфери, землі та ґрунтів, а також джерел впливу на них. У ВКУ чітко визначаються головний та похідний терміни: «забруднююча речовина – речовина, яка привноситься у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини», «забруднення вод – надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин» (Вод-

ний кодекс, 2022, ст. 1). Іменник «речовина» за (Словник, 2005, с. 1219) тлумачиться як «якісне визначення матерії; те, з чого складається фізичне тіло». Тобто йдеться про **хімічні речовини** (прості або складні). Отже, в українському водному законодавстві «речовину» слід розуміти як «хімічну речовину». У визначеннях не згадується про походження речовин, посилання на які містяться у підзаконних нормативно-правових актах (далі – ПНПА) щодо ЗР у воді. Також не йдеться про властивості речовин. Таке розширене тлумачення ЗР слід вважати неприпустимим. *Принциповою особливістю визначення поняття ЗР є використання характеристики «привноситься», яка за тим же джерелом (Словник, 2005, с. 1111) має значення «вносити в що-небудь щось додаткове або стороннє».*

Поняття ЗР (як операційного різновиду речовин) та З (як дії) глибоко закорінені у водне законодавство, особливо у ту його частину, яка стосується охорони вод. За наведеним визначенням ВКУ привнесення хімічної речовини (або групи речовин) у водний об'єкт слід розглядати як єдину ознаку речовини, які «претендує» на статус забруднювальної. Така ознака з'явилася у редакції ВКУ від 25.10.2000 р. Ознака «привнесення» є головною у визначенні забруднення і надає цьому визначенню **релятивний характер**. Релятивність означає, що забруднення виявляється та визначається у порівнянні (зіставленні) з попереднім (до привнесення речовини) складом води. З такої точки зору забруднення спричиняється виникненням у складі води нової речовини (групи речовин), якої не було раніше, або збільшенням у воді значень масових показників вмісту тієї самої речовини (групи речовин). На відміну від релятивного визначення абсолютне поняття забруднення (як стану води) певною речовиною характеризується через відповідний критерій (значення або рівень) вмісту даної речовини у воді, наприклад, через перевищення встановленого нормативу вмісту.

Важливою відмінністю сучасного визначення є те, що в ньому *не згадується ані про «властивості», ані про «якість води».* Звертаючись до іншого терміну, визначення якого залишається незмінним від початкової редакції ВКУ й дотепер – «якість води – характеристика складу і властивостей води, яка визначає її придатність для конкретних цілей використання», можна стверджувати, що *попередні визначення ЗР та З спрямовувалися лише на забезпечення господарської цінності води, а не на її екологічний стан.*

Можна вважати, що першоджерелом операційної характеристики «привнесення речовини» у терміні щодо визначення забруднення був нормативно-технічний документ (ДСТУ, 1993, А.2.11–А.2.13). Обсяг сфери впливу релятивності понять ЗР та З на норми ВКУ можна оцінити за кількістю входжень цих термінів у статті ВКУ: 44 зі 112 статей. Але за регулятивним значенням терміни ЗР та З найбільшою мірою належать еколого-правовому підінституту РСЗР у масиви поверхневих вод. Попри очевидність зазначеної релятивності її проігноровано у низці чинних ПНПА щодо РСЗР, найважливішими із яких є (Порядок, 2017) (далі – Порядок і Перелік).

В українській юридичній діяльності на відміну від наведеного вище під забрудненням довілля досі розуміється (Енциклопедія, 1998): «**надходження** у навколишнє природне середовище речовин та енергії, які завдають або можуть завдати шкоди екологічній рівновазі, природним ресурсам, здоров'ю людей, їх життю і діяльності», а «правовими критеріями, за якими визначається **стан** навколишнього природного середовища в Україні, є нормативи екологічної безпеки <...>. Перевищення нормативів є юридичним фактом, який свідчить про забруднення ..., з усіма наслідками, що випливають з цього» [виділення авторів: – В.У., Л.В.]. З таких визначень випливає, що *українське загальносередовищне поняття ЗР має двоїстий характер: релятивний* для джерел викидів і скидів, які спричиняють надходження ЗР із різних природних або антропогенних джерел, і *абсолютний*, як характеристика стану об'єктів довілля (за вмістом речовини). У (Закон про охорону, 2022) визначення термінів та понять ЗР і З відсутні, але термін ЗР широко використовується не лише стосовно води, а й щодо інших природних середовищ, для яких релятивність поняття ЗР відсутня, наприклад, у принципово важливій ст. 33 із щодо екологічних нормативів. До сфери регулювання найбільш сучасного закону (Закон про реєстр, 2022) також входять скиди ЗР. Назва цієї категорії джерел забруднення поглинається ширшою назвою «викид» (як дія) у визначенні абз. 1 ч. 1 ст. 1 (Закон про реєстр, 2022), а ЗР визначається як «забруднювач – забруднююча речовина або група речовин, що через свої властивості можуть мати негативний вплив на довілля або здоров'я людини в результаті їх потрапляння в довілля» в абз. 6 ч. 1 ст. 1 (Закон про реєстр, 2022). За визначенням в абз. 2 ч. 1 ст. 1 (Закон про реєстр, 2022) викиди можуть здійснюватися в атмосферне повітря, води або землю. Тобто у зазначеному

законі відбувається певна *уніфікація досліджуваних понять для усіх видів навколишнього природного середовища*.

Наведене свідчить про складності поняттєвого розуміння ключових елементів базової законодавчої термінології у сфері охорони вод. Найбільш важливим напрямом використання поняття ЗР є юридичний механізм боротьби з надходженням ЗР (внаслідок викидів та скидів) у довілля з антропогенних точкових джерел. Створення дієвого та ефективного у всіх ланках механізму РСЗР вимагає разом з його поняттєвою визначеністю також і певної широти, яка відповідає багатфакторності та багатобічності явища забруднення. Слід зазначити, що навіть у загальному джерелі (Закон про забезпечення, 2022, абз. 12 ч. 1 ст. 1) використовується більш орієнтоване на небезпеку поняття: «забруднення довілля хімічними речовинами – потрапляння в довілля хімічних речовин, властивості, місце розташування або кількість яких спричиняють на нього небезпечний вплив». Найважливішим сучасним завданням слід вважати приведення у відповідність вимогам ВКУ поняттєвого апарату ПНПА, через які реалізується РСЗР.

В європейському законодавстві у ближчий проблематиці РСЗР директиві наведено визначення, орієнтоване на багатгалузеву промислову діяльність (Директива № 2010/75/ЄС, ст. 1(3)), яке поширюється і на воду: «забруднення» означає безпосереднє чи опосередковане внесення у результаті людської діяльності речовин, вібрацій, тепла чи шуму в повітря, води або ґрунт, що можуть бути шкідливими для здоров'я людини або для якості довілля, призводити до пошкоджень матеріальних цінностей, шкодити чи заважати об'єктам інфраструктури та іншим законним використанням довілля». Це визначення не є похідним від ЗР або від інших термінів і зазначає про ризики шкідливої дії.

Гармонізація з європейським водним законодавством вимагає першочергового порівняння базових термінів та понять обох законодавств, оцінки їх зв'язку із відповідними засадничими еколого-політичними принципами та вимогами. До цього часу найважливішим українським способом дотримання вимог якості поверхневих вод, запобігання їх забрудненню та задоволення умов екологічної безпеки залишається законодавче лімітування обсягів (та вмісту) скидання ЗР зі зворотною водою з точкових джерел шляхом встановлення нормативів ГДС. Таке лімітування в Україні ґрунтується на застарілому принципі «емісія – іммісія» (ЕІП) з використанням відповідних нормативів («стандартів») скидання ЗР і нормативів («стандартів»)

екологічної безпеки водокористування. Законодавче РСЗР й досі здійснюється за ЕІП. Вимоги до ЕІП зосереджено переважно у ВКУ, у низці ПНПА та у сучасному рекомендаційному документі (Методичні, 2021). У випадку ЕІП регульовальний пріоритет надається водокористуванню, яке висуває односторонні господарські іммісійні вимоги (питні, господарсько-побутові та інші потреби населення, потреби рибного господарства тощо) у вигляді окремих (спеціальних) нормативів екологічної безпеки водокористування (ст. 35, ст. 36 ВКУ), які мають назву гранично допустимих концентрацій (далі – ГДК) речовин.

За Водною рамковою директивою ЄС (далі – ВРД) (Директива 2000/60/ЄС, премб. (19)) європейська діяльність з регулювання кількості води, на відміну від української, законодавчо вважається допоміжною (*ancillary*) порівняно із забезпеченням доброї якості води. Отже, зміст українського РСЗР істотно відрізняється від європейського відповідника відсутністю пріоритету екологічної спрямованості, що можна вважати частковою обумовленістю недостатньою природною водозабезпеченістю України. Регуляторним виявленням такої спрямованості у ВКУ є **відсутність нормативів екологічної якості для ЗР**, функції яких у ПНПА перекладено на ГДК, які мають дотримуватися поблизу скидів, на межі зон змішування зворотної води. Отже, набір регуляторних інструментів ВРД є багатшим ніж у ВКУ. Наразі загальними принципами екологічної політики ЄС є: обережність, запобігання та ліквідація забруднення в джерелі, «забруднювач платить». Тому будь-яке істотне наближення українського екологічного законодавства до європейського неможливе без уніфікації українських та європейських понять З та ЗР. Усвідомлюючи неможливість задоволення у повному обсязі європейських цільових вимог шляхом локальних змін українського законодавства у (Рекомендації, 2018, с. 66) прямо зазначено: «У процесі наближення дуже бажано якомога більше дотримуватись означень, що використані в праві ЄС (**дослівне копіювання, якщо тільки текст не суперечить українському законодавству**), ...» [виділення авторів: В.У., Л.В]. Але шлях копіювання вимагає одночасної зміни української парадигми охорони вод, глибинної перебудови водного законодавства і тривалого часу.

Відповідні визначення у законодавстві ЄС, зокрема у ВРД, є принципово відмінними від ВКУ: за ст. 2(31) ВРД «“Забруднювач” означає будь-яку речовину, яка може викликати забруднення, зокрема, речовини, перелічені у Додатку

VIII»; а за ст. 2(33) «“Забруднення” означає пряме чи непряме введення, в результаті діяльності людини, речовин чи тепла у повітря, воду чи землю, які можуть бути небезпечними для здоров'я людей або для якості водних екосистем або наземних екосистем, що безпосередньо залежать від водних екосистем, яке призводить до пошкодження матеріальної власності або до припинення чи погіршення функціонування комунальних служб або інших законних користувачів довкілля». Логіка такого визначення є подібною логіці ВКУ, але не викликає релятивності. Хоча визначення ЄС також обумовлює забруднення людською діяльністю, але є менш категоричним і стосовно скиду має **абсолютний** характер. У тексті ВРД здійснюється юридичний поділ речовин (або ЗР) за прямими номінаційними або ознаковими переліками, виходячи з властивостей речовин, цільових завдань та потреб законодавчого регулювання, на такі категорії: 1) речовини, наведені у Додатку VIII ВРД, який містить індикативний перелік **основних** ЗР за груповими описами; 2) **небезпечні** речовини, за ст. 2(29) ВРД; 3) речовини, боротьба із забрудненням якими потребує першочергових заходів (або **пріоритетні** речовини), за ст. 2(30) та у Додатку X ВРД; 4) особливі (або **специфічні**) ЗР, що визначаються у Додатку V ВРД як пріоритетні й такі, що скидаються у водний об'єкт, або інші ЗР, що скидаються у великих обсягах. Своєю чергою особливі ЗР поділяються за походженням на синтетичні та несинтетичні. Відтак у ВРД визначальними ознаками ЗР є їх надходження внаслідок людської діяльності та можливість створення небезпечного впливу (у першу чергу на екосистеми). **Законодавчо невизначеним залишається показник «великих обсягів» для специфічних ЗР.**

Слід констатувати, що поняття «забруднення» як негативного явища надходження речовин у водний об'єкт, та поняття «забруднення» як негативна характеристика стану води внаслідок наявності в ній речовин, у водному законодавстві України і в законодавстві ЄС істотно відрізняються.

В контексті лімітування скидання ЗР у водний об'єкт з точкового джерела як головного інструменту РСЗР, **привнесення має два аспекти: номінаційний та кількісний.** За першим – вважається, що до матриці складу приймальної води додаються нові речовини. У кількісному аспекті «привнесення» означає, що збільшення маси або концентрації деяких речовин у приймальній воді внаслідок скидання. При розгляді кількісного аспекту також виникає питання про чітку

фіксацію пункту (місця) визначення збільшення речовин у приймальному водному об'єкті. Таким пунктом слід вважати місце безпосереднього скидання зворотної води (або «уріз скидної труби»). Тобто сучасне водне законодавство України визнає як ЗР лише таку хімічну речовину (або її групу), яка або з'являється у приймальній воді (далі – НВР), або її масовий показник збільшується внаслідок впливу (дії) джерела скидання (далі – КВР). Наведені визначення ВКУ чинять вирішальний вплив не тільки на нормування в галузі використання й охорони вод та відтворення водних ресурсів, а й на державне управління і контроль у цій галузі, зокрема, на державний облік вод. Крім того, поняття ЗР глибоко закорінене у господарську та управлінську діяльність, в економічне регулювання охорони вод (екологічний податок). На жаль, у деяких важливих випадках і в ПНПА щодо РСЗР зазначене поняття використовується не за законодавчим визначенням, а за його інтуїтивним розумінням. З наведеного випливає, що *нормуванню гранично допустимого скидання ЗР з випусків зворотної води повинно передувати визначення присутності речовин такої категорії у зворотній воді певного випуску (скиду)*. Наразі такого визначення чинною методикою (Методичні, 2021) не вимагається. Переліки НВР, КВР та ЗР, визначених в процесі розроблення нормативів ГДС, слід надавати басейновому органу державного управління в галузі використання й охорони вод та відтворення водних ресурсів у складі документації ГДС.

Особливо важливого значення попереднє визначення локальних переліків ЗР, що підлягають нормуванню шляхом встановлення ГДС для конкретних скидів (випусків), набуває у зв'язку зі зміною характеру стосунків України з РФ, воєнним станом та завданнями повоєнного відновлення. Кабінетом Міністрів України постановою (Постанова, 2022) припинено дію Угоди про спільне використання та охорону прикордонних водних об'єктів. Своєю появою зазначена постанова фіксує наявність умов та нових можливостей для надходження хімічних речовин з території РФ і вимагає від України відповідних еколого-правових дій та додаткових зусиль з охорони вод від погіршення якості вод на своїй території. Об'єктивне підґрунтя для транскордонного надходження речовин створюється великим, понад 50 %, обсягом транзитного стоку (або притоку), який надходить у водні об'єкти України (Енциклопедія, 1993). Через це значно підвищується ризик негативного впливу речовин, що можуть надходити з центрального, соціально і промислово

розвиненого регіону сусідньої країни у складі транзитного стоку, погіршення фонового складу води в українських водних об'єктах. Вимушеним скасуванням зазначеної Угоди усунуто дію її ч. 2 ст. 1 та припинено зобов'язання «захисту прикордонних водних об'єктів від забруднення» тобто «запобігання, скорочення та зберігання під контролем, привнесення до них прямо або посередньо твердих, рідких, газоподібних речовин, радіонуклідів або енергії, що могло б погіршити склад або якість прикордонних вод порівняно з затвердженими Договірними Сторонами показниками». Отже, ризик можливого додаткового транскордонного надходження хімічних речовин антропогенного походження до українських водних об'єктів змушуватиме водокористувачів України витратити додаткові ресурси та засоби на водопідготовку та водовідведення. За (Проект Плану, 2022) реформа регулювання промислового забруднення належить до ключових і зазначена у проекті плану відновлення. Така реформа передбачає перехід до європейських методів управління за найкращими доступними техніками та методами (НДТМ) і до європейського регулювання промислового забруднення на базі (Директива, 2010). Але кількісну оцінку зменшення промислового забруднення передбачається виконати після закінчення бойових дій. Також вважається, що у повоєнний час використання природних ресурсів буде здійснюватися в умовах підвищеного попиту й обмежених пропозицій.

Тому у сучасних умовах законодавче поняття «привнесення» у визначенні ЗР набуває особливого значення і не може бути змінено на інше законодавче поняття, яке виключає зіставлення, наприклад, «внесення». Законодавча релятивність понять ЗР та З підлягає обов'язковому врахуванню у діяльності басейнових органів управління водними ресурсами при розробленні переліків заходів щодо регулювання точкових джерел скидів.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Юридичні терміни ЗР і З та їх поняття є базовими для розуміння та застосування законодавства про охорону навколишнього природного середовища. У визначенні поняття ЗР водне законодавство України має істотні особливості, які у першу чергу спрямовані на задоволення потреб спеціального водокористування (в частині скидання ЗР). Головною з таких особливостей є відносність поняття ЗР, яке з'явилося у ВКУ у 2000 р. Така властивість вимагає значного обсягу попередніх дій задля визначення статусу хімічної речовини як ЗР, а потім і для визначення забрудненого

стану масиву води. Найзначнішим чином релятивність впливає на механізм РСЗР. Наразі у сучасних ПНПА щодо РСЗР властивість релятивності ігнорується, а множини ЗР для визначення нормативів ГДС для конкретних скидів визначаються або за фіксованим перебігом або навіть за інтуїтивним розумінням. Лише вода на відміну від атмосферного повітря і земель має законодавчо встановлене суто релятивне поняття ЗР. Надмірна однобічність та чітко зафіксована релятивність істотно відрізняє українське поняття ЗР від європейських відповідників, ускладнює реалізацію європейського принципу «забруднювач платить»,

а також практичну водоохоронну і правозастосовчу діяльність. Поняття З в українському водному законодавстві й в законодавстві ЄС істотно відрізняються. Чинні поняття ЗР і З у ВКУ вимагають змін у бік окремих змістовних визначень для кожного з двох термінів та зміни поняття З шляхом розширення спектра факторів впливу через додавання фізичних речовин та енергії, а також зазначення про шкідливі властивості речовин. Такі зміни дозволять здійснити повнішу уніфікацію базової законодавчої термінології як всередині національного екологічного законодавства, так і з європейськими відповідниками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 402-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2019-%D1%80#Text>
2. Директива № 2010/75/ЄС про промислові викиди (всеохоплююче запобігання і контроль забруднень). URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/%202010_75_%D0%84%D0%A1.pdf
3. Проект Плану відновлення України: матеріали робочої групи «Екологічна безпека» / Національна рада з відновлення України від наслідків війни. 2022. 108 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf>
4. Уберман В., Васьковець Л. Проблеми імплементації базових європейських екологічних понять у водне законодавство України. *Юридичний вісник*, 2020. № 1. С. 237–245. DOI: <https://doi.org/10.32837/uv.v0i1.1617>
5. Черкашина М. К., Виставна Ю. Ю. Проблеми законодавчого визначення забруднення вод в Україні та Європі: порівняльний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право*. 2013. № 14. С. 238–242.
6. Черкашина М. К., Виставна Ю. Ю. Правові проблеми скиду стічних вод у поверхневі водні об'єкти. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2009. Вип. 518. Правознавство. С. 90–94. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15262/1/Cherkashyna_Vysnavna_90%e2%80%9394.pdf
7. Проект Закону про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля : № 6004-д від 04.01.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41111>
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
9. Водний кодекс України: Закон України від 6.06.1995 р. № 213/95-ВР : станом на 19.08.2022 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
10. ДСТУ 2156-93 Безпека промислових підприємств. Терміни та визначення (чинний від 01.01.95). URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=48088
11. Порядок розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та Перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.1996 р. № 1100, із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 13.12.2017 № 1091. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text> .
12. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 2 : Д–Й. 1999. 744 с.
13. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII : станом на 10.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
14. Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів : Закон України від 20 вересня 2022 р. № 2614-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-20#Text>
15. Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією : Закон України від 1 грудня 2022 року № 2804-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#Text>
16. Методичні рекомендації з розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.03.2021 р. № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173926-21#Text>

17. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text

18. Рекомендації для українських органів державного управління щодо наближення до права ЄС. К., 2018. 104 с. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/legal_approximation_guidelines_ukr_new.pdf

19. Про припинення дії Угоди між Україною та Російською Федерацією про спільне використання та охорону прикордонних водних об'єктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1488. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1488-2022-%D0%BF#Text>

20. Географічна енциклопедія України : [у 3 т.] / редкол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін. К., 1989–1993.

REFERENCES:

1. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi promyslovoho zabrudnennia: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.05.2019 r. № 402-r [The concept of implementation of state policy in the field of industrial pollution]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2019-%D1%80#Text>. [in Ukrainian].

2. Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control) (recast) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0075>

3. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy: materialy robochoi hrupy «Ekolohichna bezpeka» [Project of the Recovery Plan of Ukraine: materials of the working group "Environmental Safety"] / Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny. 2022. 108 s. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf> [in Ukrainian].

4. Uberman, V., Vaskovets, L. (2020). Problemy implementatsii bazovykh yevropeiskykh ekolohichnykh poniat u vodne zakonodavstvo Ukrainy [Problems of implementation of basic European ecological concepts in the water legislation of Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk*. 2020. No. 1. S. 237–245. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.1617> [in Ukrainian].

5. Cherkashyna, M.K., Vystavna, Yu.Iu. (2013). Problemy zakonodavchoho vyznachennia zabrudnennia vod v Ukraini ta Yevropi: porivnialnyi analiz [Problems of legislative definition of water pollution in Ukraine and Europe: comparative analysis]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya : Pravo*. No. 14. S. 238–242. [in Ukrainian].

6. Cherkashyna, M.K., Vystavna, Yu.Iu. (2009). Pravovi problemy skydu stichnykh vod u poverkhnevi vodni obiekty. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu* [Legal problems of wastewater discharge into surface water bodies]. Vyp. 518. *Pravoznavstvo*. S. 90–94. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15262/1/Cherkashyna_Vysnavna_90%e2%80%9394.pdf [in Ukrainian].

7. Proekt Zakonu pro zabezpechennia konstytutsiinykh prav hromadian na bezpechne dlia zhyttia i zdorovia dovkillia : № 6004-d vid 04.01.2023 [Draft Law on Ensuring the Constitutional Rights of Citizens to an Environment Safe for Life and Health]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41111> [in Ukrainian].

8. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with supp. and add.)] / uklad. i holov. red. V.T. Busel. K. ; Irpin: VTF «Perun», 2005. 1728 s. [in Ukrainian].

9. Vodnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 6.06.1995 r. № 213/95-VR : stanom na 19.08.2022 [Water Code of Ukraine: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

10. DSTU 2156-93 Bezpeka promyslovykh pidpriemstv. Terminy ta vyznachennia (chynnyi vid 01.01.95) [DSTU 2156-93 Safety of industrial enterprises. Terms and definitions]. URL: http://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page.html?id_doc=48088 [in Ukrainian].

11. Poriadok rozroblennia normatyviv hranychno dopustymoho skydannya zabrudniuiuchykh rehovyn u vodni obiekty ta Perelik zabrudniuiuchykh rehovyn, skydannya yakykh u vodni obiekty normuietsia : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.09.1996 r. № 1100, iz zminamy, vnesenymy zghidno z Postanovoiu KM vid 13.12.2017 № 1091 [The procedure for developing standards for the maximum allowable discharge of pollutants into water bodies and the List of pollutants whose discharge into water bodies is regulated: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

12. Yurydychna entsyklopediia : v 6 t. / Redkol : Yu. S. Shemshuchenko (hol.) ta in. [Legal encyclopedia : in 6 volumes / Redcol: Yu. S. Shemshuchenko (head) and others.]. K. : Ukr. entsykl., 1998. T. 2 : D–Y. 1999. 744 s. [in Ukrainian].

13. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha. Zakon Ukrainy vid 25 chervnia 1991 r. № 1264-XII: stanom na 10.07.2022 [On environmental protection. Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian].

14. Pro Natsionalnyi reiestr vykydiv ta perenesennia zabrudniuvachiv : Zakon Ukrainy vid 20 veresnia 2022 r. № 2614-IX [On the National Register of Emissions and Transfer of Pollutants: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-20#Text> [in Ukrainian].

15. Pro zabezpechennia khimichnoi bezpeky ta upravlinnia khimichnoiu produktsiieiu : Zakon Ukrainy vid 1 hrudnia 2022 roku № 2804-IX [On ensuring chemical safety and management of chemical products: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#Text> [in Ukrainian].

16. Metodychni rekomendatsii z rozroblennia normatyviv hranychno dopustymoho skydattia zabrudniuiuchykh rehovyn u vodni obiekty iz zvorotnymy vodamy : Nakaz Ministerstva zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy vid 05.03.2021 r. № 173 [Methodological recommendations for the development of standards for the maximum permissible discharge of pollutants into water bodies with return water: Order of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173926-21#Text> [in Ukrainian].

17. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/60/oj>

18. Rekomendatsii dlia ukraïnskykh orhaniv derzhavnoho upravlinnia shchodo nablyzhennia do prava YeS [Recommendations for Ukrainian public administration bodies regarding approximation to EU law]. K. 2018. 104 s. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/legal_approximation_guidelines_ukr_new.pdf [in Ukrainian].

19. Pro prypynennia dii Uhody mizh Ukrainoiu ta Rosiiskoiu Federatsiieiu pro spilne vykorystannia ta okhoronu prykordonnykh vodnykh obektiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.12.2022 № 1488 [On the termination of the Agreement between Ukraine and the Russian Federation on the joint use and protection of border water bodies: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1488-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

20. Heohrafichna entsyklopediia Ukrainy : [u 3 t.] / redkol. : O.M. Marynych (vidpovid. red.) ta in. [Geographical encyclopedia of Ukraine: [in 3 volumes] / editor : O.M. Marynych (corresponding editor) and others.] K., 1989–1993. [in Ukrainian].